EEN WELKOM VOOR DE TEMPELWACHTERS

De twee Japanse tempelwachterfiguren zijn met hun imponerende gestalten prominent aanwezig in de opstelling van de benedenverdieping van het Aziatisch Paviljoen. Hun verschijning roept ook vragen op. Nogal eens informeren bezoekers naar de herkomst. Mochten dergelijke 14^e-eeuwse werken het land wel verlaten? Uit welke tempel komen ze en waarom zijn ze daar uit weg gegaan?

Herkomst

Het is zeker legitiem om dergelijke vragen te stellen en uiteraard heeft het Rijksmuseum zorgvuldig naar de herkomst gekeken. Dat kwam ook aan de orde bij de aanvraag voor financiële steun door fondsen en gelukkig kon het antwoord duidelijk zijn. De wachters zijn afkomstig uit de tempel Iwayaji in West Japan, in de prefectuur Shimane. Hij ligt even buiten het plaatsje Yokota tegen de flanken van een kleine berg. In de 14^e eeuw maakte de tempel een periode van bloei door en het is waarschijnlijk dat de Rijksmuseumwachters toen zijn vervaardigd. Het voert te ver om de vrij turbulente geschiedenis hier uit de doeken te doen, maar feit is in ieder geval dat het complex nu niet meer wordt gebruikt. De gebouwen staan leeg, inclusief de tempelwachterpoort. Veel tempels hebben in de 20^e eeuw de deuren moeten sluiten als gevolg van ontvolking door toenemende verstedelijking. Sculptuur en overige bezittingen gingen naar andere tempels of werden verkocht, zoals in het geval van de tempelwachterbeelden.

Het Rijksmuseum kocht ze in de kunsthandel van Kyoto en ten tijde van de verwerving is de Japanse overheid gevraagd om toestemming voor uitvoer van de werken. Het bericht van goedkeuring volgde zonder problemen. Het cultuurgoed van Japan is goed gedocumenteerd. Alle werken van essentieel belang zijn al een eeuw geleden geregistreerd in een uitgebreid stelsel van 'nationale schatten' en 'belangrijke culturele erfgoederen'. Stukken die niet op de lijst staan mogen uitgevoerd worden.

Een nieuwe plek

Als conservator was ik me er erg van bewust dat we beelden uit hun land van oorsprong hadden weggehaald om hen aan de andere kant van de wereld een nieuwe bestemming te geven. Het voelde ongemakkelijk om te staan op de bergweg bij de Iwayaji, voor de lege tempelwachterpoort. Ook voelde ik me wat bezwaard als ik ze tijdens de lange periode van renovatie ging opzoeken in het depot, waar ze in het donker tussen de bouwfragmenten en meubels stonden. U zult het wellicht sentimenteel noemen, maar het idee was geboren: we zouden een ceremonie houden om het paar beelden welkom te heten op hun nieuwe plek in het Aziatisch Paviljoen.

Via de Nederlandse ambassade werd contact in Japan gelegd en het was hartverwarmend om te merken hoezeer het idee aansprak. De assistentie van de ambassade kwam eens te meer van pas toen de Daikakuji in Kyoto, een van de oudste tempels van Japan, zich bereid verklaarde om een delegatie uit te zenden, geleid door zijne excellentie Zensho Kurasawa, de *monzeki* of hoofdpriester van de tempel. De aanduiding *monzeki* geeft aan dat de tempel geleid wordt door een lid van het keizerlijk huis, een traditie die al in ere wordt gehouden vanaf de installatie van de eerste abt prins Gojaku (825-884), de kleinzoon van keizer Saga (786-842). De tempel werd gesticht in het buitenverblijf van keizer Saga, en de officiële naam van de tempel is dan ook Kyu Saga Gosho Daikakuji Monzeki ('de tempel Daikakuji van het voormalig keizerlijk paleis van Saga').

Shingon

De Daikakuji behoort tot het Shingon, een van de esoterische scholen binnen het Japanse boeddhisme. De school werd opgericht door Kukai (Kobo Daishi, 774-835), die in 804 naar China ging om daar onderwezen te worden door een van de eerste volgelingen van een toen nieuwe richting: een vorm van boeddhisme die intellectuele vaardigheid vereiste en al snel grote populariteit genoot onder de hof elite. In het esoterisch boeddhisme staat centraal dat er een onverbreekelijke eenheid bestaat tussen Boeddha en mens. Het is een positieve boodschap, want het betekent dat er geen sprake is van een lange weg naar verlichting. Immers, de boeddhanatuur is in de kern van ieder mens aanwezig, klaar om ontwikkeld te worden. De mens *is* in wezen al verlicht en verlichting kan nog in dit leven bereikt worden, door zichzelf te ontwikkelen op drie gebieden: lichaam (door handgebaren of *mudra*), spraak (het reciteren van mantra), en geest (visualisaties). Overdracht gebeurt door inwijdingen en initiaties, en de relatie tussen leraar en leerling is in het Shingon dan ook van het grootste belang.

De 'kaigen' ceremonie

Speciaal voor de gelegenheid op 13 oktober 2013 was een programma samengesteld, met een 'ogen open ceremonie' (*kaigen kuyo*) in de ochtend, en een vuurritueel (*goma kito*) 's middags.

Een *kaigen* ceremonie wordt uitgevoerd als laatste handeling bij het maken van een nieuwe boeddhistische sculptuur, als de pupillen worden ingeschilderd en men daarmee het beeld 'de ogen opent'. Met deze handeling geeft men een ziel aan een beeld en is het ingewijd. In het geval van de Rijksmuseumwachters werd er natuurlijk niet letterlijk op de beelden geschilderd, maar was het een ceremoniële wijding, waarmee de twee figuren welkom werden geheten op hun plek.

In de relatief kleine ruimte voor de wachterbeelden was slechts plek voor een heel beperkt aantal genodigden, die een zeer indrukwekkend schouwspel konden bijwonen. Plechtig betraden tien jonge monniken in een rij de ruimte, voorafgegaan door de *monzeki* in een rijk oranje zijden gewaad (afb. 1). Hij nam plaats achter een altaartafel voor de beelden, gezeten op een speciaal meegebrachte stoel van rood lakwerk, van Chinees model. Tijdens de ceremonie bracht hij met mantra's en de daarbij behorende gebaren (*mudra*) kracht in de wachters, bijgestaan door het tiental monniken dat zich tijdens

Afb. 1

Volgende pagina's:
afb. 2 en 3

de ceremonie achter hem had opgesteld. Hun buitengewoon welluidende stemmen vulden de ruimte en er werden papieren bloemen gestrooid als eerbetoon aan Boeddha.

De precieze inhoud bleef voor leken deels ontoegankelijk. Logisch, want de essentie van de esoterische school is dat men slechts door inwijding in de rituelen tot de leer kan doordringen. Voor oningewijden blijft dus per definitie het boek gesloten. Wel was duidelijk dat de belangrijke Hart sutra werd gereciteerd, een boeddhistische tekst die nauw verbonden is met de Daikakuji. Keizer Saga kopieerde de tekst op aanraden van Kukai als een vorm van gebed toen het land door een epidemie werd getroffen, en nog altijd komen velen naar de tempel om deze tekst te kalligrafieren, als wens voor een goede gezondheid. Verder werd duidelijk dat de zegening ook een bredere context had. Met woorden van lof werd ook gebeden voor zegening van het Rijksmuseum en het Koninkrijk der Nederlanden.

Een speciaal kenmerk van de Daikakuji is dat er in deze tempel tijdens de ceremonie bloemen worden geschikt, als eerbetoon aan Boeddha (afb. 2). Dit werd uitgevoerd door meesters van de ikebana school Saga-goryu, voor de gelegenheid geleid door de heer Nagakatsu Okada, grootmeester en hoofd van de school. De bloemschikking bestond uit buxus takken vormgegeven in de Shogonka stijl, het type dat speciaal dient voor schikkingen als offer aan Boeddha.

Het 'goma' ritueel

Op het middagprogramma stond een bloemschikdemonstratie, bijgewoond door een volle zaal in het auditorium. Het was prettig dat velen gekomen waren, want zelden waren stortregens zo aanhoudend als op 13 oktober 2013. Zozeer zelfs dat er voor het *goma* vuurritueel een alternatief gezocht moest worden. Het lukte om een deel van het grote atrium af te laten bakenen, waarin het altaar kon worden geïnstalleerd. Opnieuw klonken de sutra's, nu begeleid door een speciaal gehuurde grote trommel, terwijl de hoofdpriester het *goma* ritueel uitvoerde (afb. 3).

Het *goma* ritueel is een zuiveringsritueel, waarbij de vlammen staan voor Boeddha's vuur van wijsheid, dat onwetendheid en misvattingen als brandstof gebruikt, om ze om te vormen tot wijsheid. Bij het ritueel wordt de eenheid tussen Boeddha en mens uitgedrukt, in lichaam, spraak en geest, gesymboliseerd door respectievelijk het altaar, de opening van de vuurhaard en de vuurhaard zelf. De offerandes die in het vuur gaan, staan voor de illusies of misvattingen, die in het wijsheid-vuur onmiddellijk hun essentie als brandstof voor wijsheid openbaren. Tijdens het ritueel worden stokjes verbrand, die staan voor illusies en misvattingen, zoals hebzucht, woede, onnozelheid, arrogantie, twijfel en dwaalgedachten. Zo dienen al deze misvattingen nu als brandstof, om de vlam van verlichting te doen ontbranden.

Open vuur in een museumgebouw, zelfs een kleine vlam in het hoge atrium, was onverenigbaar met het veiligheidsbeleid, maar gelukkig bood de esoterische praktijk uitkomst. De benodigde zuivering door middel van vuur kon ook uitstekend via interne visualisatie worden uitgevoerd door de hoofdpriester, vergezeld van een serie *mudra*. De mouwen van zijn gewaad verborgen van tijd tot tijd de geheime gebaren voor het oog van de oningewijde toeschouwers.

Tot slot

Het spreekt voor zich dat het zegenen van museumvoorwerpen een ongebruikelijke praktijk is. Toch, er zijn bezoekers die hun wensen en overpeinzingen tot beelden richten. In Japan is dat bij tempelwachters, met hun krachtige lichamen, vaak een wens van gezondheid. Voor degenen die dat aanspreekt is dit nu liturgisch in orde gemaakt. Zij kunnen de handen vouwen: de handpalmen tegen elkaar met de rechtevingers boven.

- *Menno Fitski is conservator Oost-Aziatische Kunst. Naast de zorg voor de opstelling in het Aziatisch Paviljoen van het Rijksmuseum doet hij onderzoek naar de geschiedenis van het verzamelen van Aziatische kunst en de collecties van de verzamelaar Herman Karel Westendorp (1868-1941).*